

PSYCHOPATHY, PSYCHOLOGICAL GENDER AND THE STRUCTURE OF AGGRESSIVENESS IN INCARCERATED WOMEN

Marlena BANASIK, Józef K. GIEROWSKI, Michał SKRZYPCZAK

Department of Psychiatry, Jagiellonian University Medical College, Kraków, Poland

Abstract

The purpose of this research was to investigate the problem of psychopathic personality disorder applied to the female population, as well as to verify the influence of the self's gender schema on psychopathy and available repertoire of aggressive behaviour. The examination was conducted on 52 incarcerated women by means of Hare's Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R), the Buss Perry Aggression Questionnaire (BPAQ) and the Psychological Gender Inventory (IPP), which is an improved adaptation of Bem's SRI. The study hypotheses have been confirmed. The level of psychopathy, as well as psychological masculinity, turned out to differentiate the risk of aggressive behaviour. More importantly, the level of masculinity showed a major, positive influence on psychopathy, whereas the trend was opposite for level of femininity. The combined theoretical model explained 39% of the psychopathic variables, which suggests that an individual's gender schema and ontological view of the self's sex typing process might be important for a comprehensive understanding of psychopathy.

Key words

Psychopathy; Psychological gender; Aggressiveness; Female offenders.

Received 24 March 2014; accepted 24 August 2014

1. Introduction

The current period of intensive research on psychopathy stems from long-lasting arguments in clinical and forensic psychology as to the definition and characteristic traits of this disorder. Basically, psychopathy is defined in categories of personality dysfunction reflected in impulsive, arrogant and deceitful behaviour towards others, based on specific deficiencies in the individual's emotional sphere (Kennealy, Hicks, Patrick, 2007). One should underline the lack of responsibility and empathy so characteristic for psychopaths, which in practical terms means an increased level of occurrence of various aggressive behaviours and criminal acts of a violent nature in these people (Rogstad, Rogers, 2008). Most contemporary studies constitute either exploration or critical analysis

of the psychopathy model suggested by Robert Hare (Hare, 2003). Undoubtedly Hare and his co-workers should be credited with the creation of the diagnostic criteria for PPD, Psychopathic Personality Disorder, which constitute an essential step towards reintroducing psychopathy as a psychic disorder. In view of the issues discussed in this article the fact should not be ignored that the landmark findings of Hare et al. (Hare, Hart, Harpur, 1991) originated exclusively on the basis of the functioning of incarcerated males. The doubts as to the origin of gender differences in the scope of psychopathy symptoms have not yet been dispelled. Researchers into the phenomenon wonder whether some of the observed dissimilarities, such as the data concerning lower scores on Hare's Psychopathy Checklist Revised, PCL-R) obtained by women in comparison to men (Jackson, 2001; Kennealy, Hicks,

Patrick, 2007) should be attributed to the effect of the specific nature of the disorder or to measurement errors resulting from the lack of adjustment of this tool to the diagnosis of females (Rogstad, Rogers, 2008). It would appear that the latest version of the PCL-R diagnostic textbook from 2003 provides the solution to the issue. Its author explains that “PCL-R functions equally well in all examined groups with slight differences in extremely high and extremely low scores in psychopathy. The case analysis suggests that the indirect PCL-R results are also representative for the syndrome in crime perpetrators and psychiatric patients of both sexes” (Hare, 2003). Hare’s assurances, however, do not seem convincing to researchers, and the discussion about the necessity of revising the PCL-R for the diagnostic needs of the female population remains lively (Rogstad, Rogers, 2008).

2. Psychopathy in women – specificity and controversies about diagnosis

Critical remarks by researchers pointing at the low usefulness of PCL-R in examining female crime perpetrators focus on the occurrence of too many typically male behaviours among the determinants of psychopathic personality, which leads, in their opinion, to the underestimation of results in women who do not exhibit disorder symptoms on a deep level (Forouzan, Cooke, 2005). This view is shared by Kennealy et al. (Kennealy, Hicks, Patrick, 2007) who point to the scant amount of information obtained during the estimation of the PCL-R’s anti-social items in women committing criminal acts. Weizmann-Henelius’ analysis (Logan, Weizmann-Henelius, 2012) enumerates the following psychopathy symptoms as the most neutral and universal for both sexes:

- arrogant and deceitful interpersonal style;
- deficient affective experience;
- impulsive and irresponsible behaviour.

The abovementioned characteristic features in Hare’s model (2003) were placed within the interpersonal, affective and behavioural aspects. Interestingly enough, behavioural and anti-social aspects (constituting the second PCL-R factor) seem to be most controversial in the context of female psychopathy due to the fact that they reveal essential gender differences. How to explain such dissimilarities? Logan and Weizmann-Henelius (2012) look for sources of the differences in male and female psychopathology in cultural notions of femininity and masculinity. This would suggest that social stereotypes analogous to the concept of gender schema might determine the spheres of behavioural functioning of psychopathic individuals. To sum up the deliberations concerning the validity of using Hare’s model (2003) to search for characteristic features of disordered female personality, it should be underlined that researchers seem to share a similar opinion as to the inter-gender stability of the very core of psychopathy (Jackson, 2001; Jackson, Rogers, Neumann, Lambert, 2002; Verona, Vitale, 2006). Regardless of an individual’s gender, the same emotional and cognitive deficiencies can be found. On the other hand, the behavioural manifestation of psychopathic features should assume forms characteristic to a given gender. Examples of psychopathy symptoms differentiated along gender lines are shown in Table 1.

3. Aggression and gender

According to Herpertz and Sass (2000) the ease with which psychopaths exhibit aggressive behaviours results from their lack of empathy and the deficiency of guilt feeling and pangs of conscience. Their craving for immediate gratification and insensitivity to punishment prompt them to use violence as the only effective way to act. Buss and Perry (1992) relate the level of aggressiveness as an inherent personality trait to the impulsiveness of an individual, which, as is

Table 1

Gender differences in expression of psychopathic traits (own elaboration, based on: Forouzan, Cooke, 2005)

Sphere	Women with psychopathic traits	Men with psychopathic traits
Behavioural expression	Most commonly: running away from home, auto-aggressive behaviours and petty thefts	Most commonly: impulsiveness and behavioural disorders
Interpersonal functioning	Eloquence, superficial personal charm or excessively high self-esteem only in extreme forms of psychopathic personality disorder in women	
Motivation of behaviours (exemplified by promiscuity)	Sex as a tool to manipulate a partner (e.g. to gain material profits)	Sex rather as a method to seek thrills
The influence of social norms on the scores	Financial dependence of a woman on a man socially accepted	Financial dependence of a man on a woman generally described as a parasite lifestyle

widely known, plays an important role in the explanation of the phenomenon of psychopathy. It would seem that impulsive behaviour is connected with all the components of aggression mentioned by the authors: physical aggression, verbal aggression, enmity, and especially with the level of anger. In examinations using the Buss-Perry Aggression Questionnaire, BPAQ, it turned out that men obtained significantly higher scores than women. It should be emphasised that the differences were most prominent on the scale of physical aggression, average on the verbal aggression scale, and small in the aspect of enmity. Buss and Perry (1992) claim that such a result, together with identical scores for both sexes on the scale of anger, can be potentially explained by a behavioural inhibition which is more effective in women; they, however, did not support this hypothesis with any theoretical background. According to Eagly and Steffen (1986) the basis for understanding the differences between the genders in psychological processes responsible for aggression is the assumption of specific social roles in human interactions. Obviously, these roles are deeply rooted in social norms and expectations. While the stereotypical male role includes showing strength and, thus, implies the acceptance of aggression, the typical female role as the home guardian and mother suggests the avoidance of hurting both herself and others. One may, therefore, expect that as a result of socialization, women facing aggression will react with a heightened sense of guilt and fear, as well as with a higher perception of the harmfulness of violence. The analyses conducted by the researchers show that in the question of gender differences in the sphere of exhibited aggression biological factors are of a more indirect nature than the social norms and gender schema described. (Eagly, Steffen, 1986). Warren et al. (2003) describe typical manifestations of violence for psychopaths of both sexes. According to the profile they provided, men with psychopathic traits are more prone to use instrumental aggression, whereas female psychopaths usually react with emotional aggression. As a consequence, women more frequently use aggression against other family members, "behind closed doors" so to speak; thus, their aggressive acts are less likely to find their way into criminal statistics (Warren et al., 2003). The findings by Robbins et al. are essentially consistent with this. (Robbins, Monahan, Silver, 2003). The abovementioned authors, apart from differences in the situational context of aggressive behaviours, also noticed the occurrence of a similar level of aggression in both men and women. Similarly, Bjorkqvist, Osterman and Kaukianen (1992) claim that women and men do not differ in aggressive behaviours in the qualitative

aspect; what differentiates them are the forms these behaviours assume.

4. Psychological gender and psycho-social functioning

The psychological gender resulting from gender stereotypes is thought of as an essential variable in the origin of aggressiveness, and consequently, the individual inclination towards criminal behaviour. Basically, acquiring skills specific for a given gender, self-image, self-knowledge and personality attributes concordant with the female or male stereotype occurs in the course of the process called sex-typing (Kuczyńska, 1992). As a result, all an individual's preferences, attitudes and behaviours are related to an assimilated gender schema. Where there is discordance between the attitude and the schema, a decline in self-esteem occurs, which, subsequently results – as a feedback mechanism – in an inclination to exhibit behaviours confirming the assumed stereotype (Bem, 1981). Bem treats femininity and masculinity not as opposites but as independent dimensions enabling determination of the intensity of traits considered typical for each gender in an individual. As a result, he differentiates four types of people with a dissimilar arrangement of psychic traits connected with gender:

1. sex-typed, i.e. feminine females and masculine males;
2. cross sex-typed, i.e. masculine females and feminine males;
3. undifferentiated;
4. androgenic – with high intensity of feminine and masculine traits.

Most importantly, it is the androgenic constellation which Bem deems to be the best adjusted. Conversely, functioning with a sense of incongruity of biological gender might lead to identity disorders in an individual and consequently to frustration, chronic tension, and aggressiveness. Research by Gierowski and Rumszewicz (2006) with the participation of juvenile detention centre inmates seem to confirm this dependency. The girls examined by the authors obtaining high results in the sphere of physical aggression, used typically male traits in their self-description. A similar picture emerges from the analysis by Brzezińska et al. (Brzezińska, Dąbrowska, Pełkowska, Staszczak, 2002). The authors point out that among female inmates at juvenile detention centres male females were dominant. These results might point at a connection between the masculinity dimension and demoralization and crime. The high intensity of stereotyped masculine traits in the

girls examined might be explained by the necessity to adjust to the harsh, specific conditions of the pathological environment (Gierowski, Porańska, 2007).

5. Our own research

The current state of knowledge concerning the general conditioning of crime enables us to deem the biological explanations of female crime which have been dominant in the literature for a long time as, to a large degree, reductionist. Working along these lines, the authors of this article put forward the hypothesis that in addition to biological gender, psychological gender is an important determinant of criminal behaviour of a violent nature. The research was based on the assumption that psychopathy, as a construct historically referring primarily to men, would show a clear affinity with male psychological gender in biological females. Moreover, an attempt was undertaken to replicate the research on the structure of aggressiveness of psychopathic individuals in a specifically female population. The examination included 52 women incarcerated in Kraków – Nowa Huta prison and Kielce prison. The examined group encompassed both first offenders and individuals who belonged to different classification subgroups of recidivism. At the time of the examination the youngest inmate was 20 and the oldest 54;

the average age was 35. The tools for the measurement were: Hare's Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R), Kuczyńska's Psychological Gender Inventory (IPP), and Buss and Perry's Aggression Questionnaire (AQ). The participants in the examination were informed of its anonymous character.

6. Results

In order to examine the relationship between level of psychopathy and aggressiveness in the group of incarcerated women examined two subgroups featuring low and high scores within this scale were differentiated by means of median = 19 and the results from the PCL-R. Subsequently, a t-Student test was carried out. It was determined that the general level of aggressiveness (Buss_general), the level of physical aggression (Buss_physical), and the level of anger (Buss_anger) significantly differentiate both groups. This means that individuals with higher scores on the psychopathy scale are characterized by a higher level of general aggression (87.72) in comparison to individuals exhibiting the disorder symptoms on a lower level (71.19). This difference is statistically significant ($t = -2.6608$; $p = 0105$). The detected dissimilarities are shown in Table 2.

Table 2

BPAQ average scores in high level of psychopathy and low level of psychopathy subgroups

Level	PCL low		PCL high		<i>t</i>	<i>p</i>	Quantity	
	Average	Standard deviation	Average	Standard deviation			Low	High
Buss_physical	16.26	6.86	23.96	9.49	-3.3714	0.0014	27	25
Buss_verbal	14.70	4.24	16.16	5.45	-1.0796	0.2855	27	25
Buss_anger	17.33	8.19	21.48	6.20	-2.0459	0.0460	27	25
Buss_enmity	22.89	6.39	26.44	6.67	-1.9617	0.0554	27	25
Buss_general	71.19	22.25	87.72	22.53	-2.6608	0.0105	27	25

Statistically significant values are given in bold.

Table 3

Predictors of variability of PCL-R scores

	β	Standard error β	<i>B</i>	Standard error <i>B</i>	<i>t</i> (49)	<i>p</i> -value
Absolute term	–	–	20.2780	8.8898	2.2810	0.0269
IPP_M	0.5575	0.1100	0.4995	0.0985	5.0692	0.0000
IPP_K	-0.3695	0.1100	-0.4509	0.1342	-3.3600	0.0015

$R = 0.64$; $R^2 = 0.41$; corrected $R^2 = 0.39$; $F(2.49) = 17.151$; $p < 0.00000$; standard error of estimation = 7.1752.

Using the backward stepwise approach method, it was possible to determine the most significant predictors of variability on the psychopathy scale in the sample. The level of masculinity (IPP_M) had the greatest and most positive impact on the variability of results in PCL-R; the level of femininity (IPP_K) had a smaller, although significant influence, which was, however, negative. Thus, the significant, beneficial influence of psychological masculinity and slightly less significant, negative influence of typically feminine psychical traits on the level of psychopathy were determined. The abovementioned elements explained 39% of the variability in the scores on the PCL-R. The detailed data are included in Table 3.

The variability of estimation in both PCL-R factors was also analysed in the study group. Psychological masculinity (IPP_M) and psychological femininity (IPP_K) turned out to be significant, while explaining the scores both in Factor I (see Table 4) and Factor II of the PCL-R. Moreover, in the case of measurements of anti-social lifestyle (Factor II) the general level of aggressiveness (Buss_general) turned out to be a significant predictor (see Table 5).

An attempt was made to determine whether the examined subjects with internalized male gender schema would exhibit fixed tendencies towards aggressive behaviour. The analysis of correlations pointed at an average, positive correlation of physical (Buss_physical) and verbal (Buss_verbal) aggression

with psychological masculinity (IPP_M). The correlation of masculinity (IPP_M), on the other hand, with the level of enmity (Buss_enmity) turned out to be scant and statistically insignificant. The abovementioned correlations are shown in Table 6.

Table 6
Correlation between BPAQ subscales and IPP dimensions

N = 52	IPP_M	IPP_K
Buss_physical	0.33 <i>p</i> = 0.018	-0.20 <i>p</i> = 0.163
Buss_verbal	0.39 <i>p</i> = 0.004	-0.08 <i>p</i> = 0.569
Buss_anger	0.16 <i>p</i> = 0.262	-0.21 <i>p</i> = 0.141
Buss_enmity	0.03 <i>p</i> = 0.811	0.01 <i>p</i> = 0.944
Buss_general	0.27 <i>p</i> = 0.053	-0.13 <i>p</i> = 0.376

The differences in scores on the psychopathy scale between female representatives of various types of psychological gender were also verified. In view of the small number of sexually undifferentiated individuals (NIEOKR) and cross sex-typed individuals – male females (MK) in the group, the PCL-R scores of people with sex-typed gender – female females (KK) and

Table 4
Predictors of variability of PCL-R Factor I scores

	β	Standard error β	<i>B</i>	Standard error <i>B</i>	<i>t</i> (49)	<i>p</i> -value
Absolute term	–	–	9.0981	4.8530	1.8747	–
IPP_M	0.4849	0.1194	0.2184	0.0538	4.0597	0.0002
IPP_K	-0.3114	0.1194	-0.1910	0.0733	-2.6073	0.0121

$R = 0.55$; $R^2 = 0.31$; corrected $R^2 = 0.28$; $F(2,49) = 10.807$; $p < 0.00013$; standard error of estimation = 3.9171.

Table 5
Predictors of variability of PCL-R factor II scores

	β	Standard error β	<i>B</i>	Standard error <i>B</i>	<i>t</i> (49)	<i>p</i> -value
Absolute term	–	–	2.3006	4.6538	0.4943	–
Buss_general	0.3548	0.1127	0.0691	0.0219	3.1483	0.0028
IPP_M	0.4218	0.1122	0.1900	0.0505	3.7587	0.0005
IPP_K	-0.2444	0.1089	-0.1499	0.0668	-2.2438	0.0295

$R = 0.67$; $R^2 = 0.45$; corrected $R^2 = 0.41$; $F(3,48) = 13.007$; $p < 0.00000$; standard error of estimation = 3.5290.

those of androgenic individuals (ANDR) were analysed. It was determined that the general PCL-R score significantly differentiates both groups ($t = -2.6618$; $p = 0.0111$). Female women obtained lower scores on average (14.43) in comparison to androgenic ones (21.96). The results are given in Table 7.

7. Discussion of the results

The results of the research allowed for the verification of the character of the relationship between psychopathy and the intensity of aggression in the female population. The dependence between the levels of traits stereotypically thought of as masculine and behaviours of a violent nature was also established. The results of the research show a considerable beneficial influence of psychological masculinity and a slightly smaller, negative influence of typically feminine psychological traits on the level of psychopathy. Both these elements explain 39% of variability in the scores on the PCL-R, which shows the accuracy of the researchers' predictions regarding the role of gender schema in the analysis of manifestations of psychopathic disorders in women. An important issue is the distribution itself of psychological gender dimensions in the study group. A substantial part (over 60%) of the examined women described themselves using traits belonging to the opposite sex; of whom 7.7% of women presented a cross sex-typed type of psychological gender, and 53.8% were androgenic type – theoretically the best suited to social interactions. The data seem to support Gierowski and Rumszewicz's (2006) findings concerning the population of incarcerated juveniles. 70% of the girls studied obtained high scores in the dimension of masculinity. Such a configuration of

psychological gender dimensions might point towards the important adjusting role of male gender schema in the dysfunctional environment of a prison or a youth detention centre.

A close correlation between psychopathy and aggression in the female incarcerated population has also been confirmed. The obtained results are concordant with Gierowski and Grygoruk's (2012) findings concerning male crime perpetrators. The level of psychopathy in female perpetrators significantly differentiates not only the level of general aggression but also – as with male inmates – the scores for physical aggression and anger. Almost all of the incarcerated inmates (both in the psychopathic and non-psychopathic group) obtained high scores on the enmity scale, which suggests that there is a constant tendency in them to perceive even neutral messages as negatively charged.

In view of allegations concerning the low informative value of traits included in Factor II of the PCL-R in relation to female psychopathology, the effects of score variability in the scope of antisocial lifestyle predictors in the study group would appear to be crucial. It was shown that the general level of aggressiveness, together with the psychological gender dimension, is, in this case, an important predictor. This might mean that we should not discredit out of hand classic antisocial and behavioural dimensions in the diagnosis of female psychopathy. As Rogstad and Rogers (2008) point out, further validation of the PCL-R taking into consideration the influence of psychological gender on the content of the symptoms should be subjected to the scrutiny of researchers.

Unfortunately, due to the small number in the study group, it was impossible to analyse the relationship between the type of psychological gender and psychopathy and manifestations of aggression, so the psycho-

Table 7
PCL-R average scores in sex-typed and androgenic subgroups of female offenders

Level	KK		ANDR		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	Average	Standard deviation	Average	Standard deviation			
PCL	14.43	9.33	21.96	8.30	-2.6618	40	0.0111
PCL_int	2.71	2.73	4.82	2.28	-2.6448	40	0.0116
PCL_afect	4.14	2.77	5.57	2.25	-1.7946	40	0.0803
PCL_behav	4.57	2.10	6.02	2.24	-2.0134	40	0.0508
PCL_antisoc	1.64	1.91	3.70	2.85	-2.4288	40	0.0197
PCL_c_1	6.86	5.22	10.39	4.18	-2.3794	40	0.0222
PCL_c_2	6.14	3.66	9.81	4.90	-2.475	40	0.0178

Statistically significant values are given in bold.

logical masculinity and femininity were analysed at the level of their dimensions instead of configurations.

A small number of psychologically sexually undifferentiated and male females in examined group did not allow us to use these types as grouping variables with satisfying reliability in the results. Despite this, the essential role of psychological masculinity in women in explaining psychopathic disorder of personality in women has been determined. Further research, conducted with a larger number of those incarcerated, would undoubtedly avoid the limitations encountered by this research.

8. Practical remarks

1. There is a significant correlation between the level of psychological masculinity and psychopathic personality disorders, thus showing the importance of psychological gender in a complementary diagnosis of psychopathy in the female population.
2. It seems that the results preclude the introduction of radical changes in the content of symptomatology of psychopathy diagnosed by means of the PCL-R in the case of women with a high level of psychological masculinity.
3. The adaptability of the internalization of male gender schema in high-risk environments has been suggested, as well as its correlation with the degree of externalization of the dysfunctional symptomatology of the individual.
4. It was shown that the level of psychopathy significantly differentiates the risk of aggressive behaviour in the female population too.
5. The correlation between the dimension of masculinity and behavioural manifestations of aggression has been confirmed in the study group.
6. The results of the analyses concerning the relationship between psychological gender and psychopathy and aggression could provide an excellent source of knowledge for specialists working with female inmates as well as with juveniles.

References

1. Bjorkqvist, K., Osterman, K., Kaukiainen, A. (1992). The development of direct and indirect aggressive strategies in males and females. (In) K. Bjorkqvist, P. Niemela (eds.), *Of mice and women: Aspects of female aggression* (pp. 51–64). San Diego: Academic Press.
2. Brzezińska, A., Dąbrowska, J., Pełkowska, M., Staszczak J. (2002). Płeć psychologiczna jako czynnik ryzyka zaburzeń zachowania u młodzieży w drugiej fazie adolescencji. *Czasopismo Psychologiczne*, 8(1), 75–85.
3. Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364.
4. Bem, S. L. (2000). *Męskość, Kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk: GWP.
5. Buss, A. H., Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 452–459.
6. Forouzan, E., Cooke, D. J. (2005). Figuring out la femme fatale: Conceptual and assessment issues concerning psychopathy in females. *Behavioural Science and the Law*, 23, 765–778.
7. Eagly, A. H., Steffen, C. J. (1986). Gender and aggressive behaviour: A meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100(3), 309–330.
8. Gierowski, J. K., Grygoruk, J. (2012). Aggressive behaviours among recidivists with psychopathic and narcissistic personality characteristics. *Problems of Forensic Sciences*, 89, 36–56.
9. Gierowski, J. K., Porańska, A. (2007). Dependencies between psychological gender, empathy, and interpersonal relations in juvenile girls and boys. *Problems of Forensic Sciences*, 72, 379–403.
10. Gierowski, J. K., Rumszewicz, S. (2006). Relationships between psychological gender and a structure of aggressiveness and risk factors of violence in juvenile girls and boys. *Problems of Forensic Sciences*, 68, 378–393.
11. Hare, R. D. (2003). *Manual for the Revised Psychopathy Checklist Multi-Health Systems*. Toronto.
12. Hare, R. D., Hart, S. D., Harpur, T. J. (1991). Psychopathy and the DSM-IV criteria for antisocial personality disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 100(3), 391–398.
13. Herpertz, S. C., Sass, H. (2000). Emotional deficiency and psychopathy. *Behavioural Sciences and the Law*, 18, 567–580.
14. Jackson, R. L. (2001). *Assessment of psychopathy in incarcerated females*. M.S.Thesis: University of North Texas.
15. Jackson, R. L., Rogers, R., Neumann, C. S., Lambert P. L. (2002). Psychopathy in female offenders. An investigation of its underlying dimensions. *Criminal Justice and Behaviour*, 29, 692–704.
16. Johnstone, L., Cooke, D. J. (2004). Psychopathic-like traits in childhood: conceptual and measurement concerns. *Behavioural Sciences and the Law*, 22, 103–125.
17. Kennealy, P. J., Hicks, B. M., Patrick, C. J. (2007). Validity of factors of the Psychopathy Checklist-Revised in female prisoners: discriminant relations with antisocial behaviour, substance abuse and personality. *Assessment*, 14(4), 323–340.

18. Kuczyńska, A. (1992). Płeć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 35(2), 237–247.
19. Logan, C., Weizmann-Henelius, G. (2012). Psychopathy in women: Presentation, assessment, and management. (In) H. Häkkänen-Nyholm, J. O. Nyholm (eds), *Psychopathy and law: A practitioner's guide*. Chichester: John Wiley and Sons.
20. Nicholls, T. L., Ogloff, J. R. P., Brink, J., Spidel, A. (2005). Psychopathy in women: a review of its clinical usefulness for assessing risk for aggression and criminality. *Behavioural Sciences and the Law*, 23, 779–802.
21. Porter, S., Woodworth, M. (2006). Psychopathy and aggression. (In) C. J. Patrick (ed.), *Handbook of psychopathy*. New York, London: The Guilford Press.
22. Rogstad, J. E., Rogers, R. (2008). Gender differences in contributions of emotion to psychopathy and antisocial personality disorder. *Clinical Psychology Review*, 28(8), 1472–1484.
23. Robbins, P. C., Monahan, J., Silver, E. (2003). Mental disorders, violence, and gender. *Law and Human Behaviour*, 27, 561–571.
24. Warren, J. I., et al. (2003). Psychopathy in women: Structural modelling and comorbidity. *International Journal of Law and Psychiatry* 2003, 26, 223–242.

Corresponding author

Marlena Banasik
Katedra Psychiatrii Collegium Medicum UJ
ul. Kopernika 21 A
PL 31-501 Kraków
e-mail: marlaa@poczta.fm

PSYCHOPATIA, PŁEĆ PSYCHOLOGICZNA I STRUKTURA AGRESYWNOSCI U KOBIET ODBYWAJĄCYCH KARĘ POZBAWIENIA WOLNOŚCI

1. Wprowadzenie

Trwający obecnie okres intensywnych badań nad psychopatią stanowi uwięzienie toczonych na gruncie psychologii klinicznej i sądowej wieloletnich sporów dotyczących definicji i charakterystycznych cech tego zaburzenia. W bardzo dużym uproszczeniu psychopatię ujmuje się w kategoriach dysfunkcji osobowości odzwierciedlającej się w impulsywnym, aroganckim i kłamliwym zachowaniu wobec innych, a mającej u podłoża specyficzne deficyty w obrębie emocjonalności jednostki (Kennealy, Hicks, Patrick, 2007). Podkreślenia wymaga szczególnie charakterystyczny dla psychopatów brak odpowiedzialności i empatii przekładający się w praktyce na zwiększoną w tej grupie osób skłonność do przejawiania rozmaitych zachowań agresywnych oraz czynów zabronionych o znamionach przemocy (Rogstad, Rogers, 2008). Większość nowoczesnych studiów stanowi eksplorację bądź też krytyczną analizę modelu psychopatii zaproponowanego przez Roberta Hare'a (Hare, 2003). Ewidentną zasługą Hare'a i jego współpracowników jest stworzenie kryteriów diagnostycznych psychopatycznego zaburzenia osobowości (PPD, Psychopathic Personality Disorder), które stanowią ważny krok w kierunku ponownego zaliczenia psychopatii do zaburzeń psychicznych. Z uwagi na poruszane w niniejszym artykule zagadnienia, nie można przejść obojętnie obok faktu, iż przełomowe doniesienia Hare'a i in. (Hare, Hart, Harpur, 1991) powstały praktycznie wyłącznie na podstawie analizy funkcjonowania osadzonych w więzieniach mężczyzn. Wątpliwości odnośnie do genezy różnic międzypłciowych w zakresie przejawów psychopatii pozostają wciąż nierozstrzygnięte. Badacze zjawiska zastanawiają się, czy niektóre z obserwowanych odmierności, jak chociażby dane dotyczące niższych wyników uzyskiwanych na Skali Obserwacyjnej Skłonności Psychopatycznych Hare'a (Psychopathy Checklist Revised, PCL-R) przez kobiety w porównaniu do mężczyzn (Jackson, 2001; Kennealy, Hicks, Patrick, 2007) powinno się uznać za efekt specyfiki zaburzenia, czy zaś tłumaczyć błędami pomiaru wynikającymi z niedostosowania tego narzędzia do diagnozy kobiet (Rogstad, Rogers, 2008). Mogłoby się wydawać, że najnowsza wersja podręcznika diagnostycznego testu PCL-R z 2003 roku podsuwa rozwiązanie tej kwestii. Jego autor wyjaśnia bowiem, że „PCL-R funkcjonuje równie dobrze we wszystkich grupach badawczych z zaledwie minimalnymi różnicami przy skrajnie wysokich i skrajnie niskich wynikach w wymiarze psychopatii. Analiza przypadków sugeruje, że pośrednie

wyniki PCL-R są równie reprezentacyjne dla syndromu u sprawców przestępstw i pacjentów psychiatrycznych zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej” (Hare, 2003). Zapewnienia Hare'a nie wydają się jednak badaczom przekonujące, a dyskusja nad koniecznością rewizji PCL-R pod kątem diagnostyki populacji kobiet pozostaje wciąż żywa (Rogstad, Rogers, 2008).

2. Psychopatia u kobiet – specyfika i kontrowersje wokół diagnozy

Krytyczne uwagi badaczy postulujących niską użyteczność PCL-R do badania populacji sprawczyń przestępstw koncentrują się wokół występowania wśród wyznaczników osobowości psychopatycznej zbyt wielu typowo męskich zachowań, co skutkuje, w ich opinii, niedoszacowaniem wyników u kobiet nieprzejawiających cech zaburzenia w stopniu głębokim (Forouzan, Cooke, 2005). Podobnego zdania są Kennealy i in. (Kennealy, Hicks, Patrick, 2007) wskazujący na nikłą liczbę informacji uzyskiwanych w trakcie szacowania itemów wymiaru antyspołecznego PCL-R u kobiet popełniających czyny zabronione. Z kolei analiza Weizmann-Henelius (Logan, Weizmann-Henelius, 2012) jako najbardziej neutralne i uniwersalne dla obu płci symptomy psychopatii wymienia:

- arogancki i zwodniczy styl interpersonalny (ang. arrogant and deceitful interpersonal style);
- deficyty w sferze afektywnej (ang. deficient affective experience);
- impulsywne i nieodpowiedzialne zachowanie (ang. impulsive and irresponsible behaviour).

Wspomniane charakterystyki w modelu Hare'a (2003) umiejscowiono w obrębie aspektów interpersonalnych, afektywnych i behawioralnych. Co ciekawe, to właśnie aspekty: behawioralny i antyspołeczny (składające się na drugi czynnik PCL-R) budzą w kontekście psychopatii kobiet najwięcej kontrowersji ze względu na ujawnianie istotnych różnic międzypłciowych. Jak można wyjaśnić owe odmierności? Logan i Weizmann-Henelius (2012) upatrują źródła różnic w psychopatologii kobiet i mężczyzn w kulturowych ideach kobiecości i męskości. Sugerowałoby to, że społeczne stereotypy zbieżne z koncepcją schematów płciowych mogą określać obszary behawioralnego funkcjonowania jednostek psychopatycznych. Podsumowując rozważania odnośnie do zasadności posługiwania się modelem Hare'a (2003) w poszukiwaniu cech zaburzonej osobowości u kobiet,

należy podkreślić, iż badacze wydają się zgodni co do międzypłciowej stabilności samego rdzenia psychopatii (Jackson, 2001; Jackson, Rogers, Neumann, Lambert, 2002; Verona, Vitale, 2006). U jej podstaw, niezależnie od płci jednostki, znajdziemy takie same deficyty emocjonalne i poznawcze. Natomiast behawioralna manifestacja cech psychopatycznych powinna przybierać różne formy charakterystyczne dla każdej z płci. Przykłady symptomów psychopatii zróżnicowanych międzypłciowo umieszczono w tabeli 1.

3. Agresja a płęć

Zdaniem Herpertz i Sass (2000) za łatwość w ujawnianiu agresywnych zachowań u psychopatów odpowiada brak empatii oraz deficyt poczucia winy i wyrzutów sumienia. Ich pragnienie uzyskania natychmiastowej gratyfikacji i niewrażliwość na kary powodują, że w przemocy szukają jedyne go skutecznego sposobu działania. Z kolei Buss i Perry (1992) wiążą poziom agresywności jako stałej cechy osobowości z impulsywnością jednostki, która jak wiadomo, pełni ważną rolę w wyjaśnianiu zjawiska psychopatii. Zdaje się, że impulsywne zachowanie posiada związek ze wszystkimi wymienionymi przez nich komponentami agresji: fizyczną, werbalną, wrogością, a szczególnie z poziomem gniewu. W badaniach z użyciem Kwestionariusza Agresji Bussa i Perry'ego (Buss-Perry Aggression Questionnaire, BPAQ) okazało się, że mężczyźni osią gali istotnie wyższe niż kobiety wyniki. Należy przy tym nadmienić, że różnice okazały się największe na skali agresji fizycznej, przeciętne na skali agresji werbalnej i jeszcze mniejsze w aspekcie wrogości. Buss i Perry (1992) twierdzą, że ten rezultat przy tożsamy ch u obu płci wynikach na skali gniewu można potencjalnie tłumaczyć skuteczniejszym w przypadku kobiet hamowaniem behawioralnym; nie podali jednak przy tym żadnego zaplecza teoretycznego dla tej hipotezy. Zdaniem Eagly i Steffen (1986) podłożem dla zrozumienia różnic międzypłciowych w procesach psychologicznych stojących za powstawaniem agresji jest przyjmowanie określonych ról społecznych w interakcjach międzyludzkich. Role te są, rzecz jasna, głęboko zakorzenione w oczekiwaniach i normach społecznych. O ile stereotypowa rola mężczyzny zakłada epatowanie siłą i niejako implikuje akceptację agresji, o tyle typowa rola kobiety jako opiekunki ogniska domowego i matki sugeruje raczej konieczność unikania robienia krzywdy zarówno sobie, jak i innym. Można więc oczekiwać, że na skutek socjalizacji kobiety w obliczu zachowań agresywnych będą one reagowały zwiększonym poczuciem winy i lękiem, jak również większą percypowaną szkodliwością przemocy. Metaanalizy przeprowadzone przez badaczki wskazują, iż w kwestii różnic międzypłciowych w zakresie ujawnianej agresji czynniki biologiczne mają

charakter bardziej pośredni niż opisane normy społeczne i schematy płciowe (Eagly, Steffen, 1986). Warren i in. (2003) omawiają z kolei typowe dla psychopatów obojga płci przejawy przemocy. Wedle dokonanej przez nich charakterystyki mężczyźni o cechach psychopatycznych są raczej skłonni do posługiwania się agresją instrumentalną w przeciwieństwie do psychopatek, które reagują zazwyczaj agresją emocjonalną. W konsekwencji kobiety znacznie częściej stosują przemoc wobec członków własnej rodziny niejako w zaciszu domowym, a co za tym idzie, ich agresywne akty rzadziej trafiają do statystyk kryminalnych (Warren in., 2003). Zasadniczo spójne z tymi doniesieniami są ustalenia Robbinsa i in. (Robbins, Monahan, Silver, 2003). Autorzy ci, obok różnic w kontekście sytuacyjnym agresywnych zachowań, spostrzegli występowanie zbliżonego poziomu agresji u kobiet i mężczyzn. Podobnie Bjorkqvist, Osterman i Kaukianen (1992) postulują, jakoby kobiety i mężczyźni nie różnili się między sobą w zachowaniach agresywnych pod względem ilościowym, tylko pod względem formy, jaką te zachowania przybierają.

4. Płęć psychologiczna a funkcjonowanie psychospołeczne

Płęć psychologiczna jako wypadkowa obowiązujących stereotypów płciowych uważana jest za istotną zmienną w kształtowaniu się agresywności, a w konsekwencji indywidualnej skłonności do zachowań przestępczych. Ogólnie rzecz ujmując, nabywanie specyficznych dla danej płci umiejętności, obrazu siebie, samowiedzy i atrybutów osobowości zgodnych z określonym stereotypem kobiecości i męskości przebiega w trakcie procesu zwanego *sex-typingiem* (Kuczyńska, 1992). W jego efekcie wszelkie upodobania, postawy i zachowania jednostki są odnoszone do zasymilowanego schematu płci. W przypadku niezgodności postawy ze schematem dochodzi do spadku samooceny, co w dalszej perspektywie skutkuje – na zasadzie sprzężenia zwrotnego – skłonnością do przejawiania zachowań potwierdzających przyjęty stereotyp (Bem, 1981). Bem traktuje kobiecość i męskość nie jako przeciwieństwa, lecz jak niezależne wymiary pozwalające określić u jednostki natężenie obecnych u niej cech uważanych za typowe dla każdej z płci. W efekcie wyróżnia cztery typy osób o odmiennym układzie cech psychicznych związanych z płcią:

1. określone seksualnie (ang. sex-typed), czyli kobiece kobiety i męscy mężczyźni;
2. krzyżowo określone seksualnie (ang. cross sex-typed), a więc męskie kobiety i kobiece mężczyźni;
3. nieokreślone seksualnie (ang. undifferentiated);
4. androgyniczne (ang. androgynic) o wysokim nasileniu cech kobiecych i męskich).

Co najważniejsze, właśnie konstelację androgyniczną Bem uważa za najbardziej sprzyjającą dobremu przy-

stosowaniu. Przeciwnie, funkcjonowanie w poczuciu niezgodności płci biologicznej z psychologiczną może doprowadzić do pojawienia się u jednostki zaburzeń tożsamości, a w efekcie frustracji i chronicznego napięcia, także agresywności. Badania Gierowskiego i Rumszewicza (2006) z udziałem wychowanków zakładów poprawczych zdają się potwierdzać tę zależność. Badane przez autorów dziewczęta osiągające wysokie wskaźniki w zakresie agresji fizycznej posługiwały się w samoopisie cechami typowo męskimi. Podobny obraz wyłania się z analiz Brzezińskiej i in. (Brzezińska, Dąbrowska, Pełkowska, Staszczak, 2002). Autorki wskazują, iż wśród wychowanek zakładów poprawczych dominują właśnie męskie kobiety. Przytoczone wyniki mogą wskazywać na powiązanie wymiaru męskości z demoralizacją i przestępczością. Wysokie nasilenie stereotypowych cech męskich u badanych dziewcząt może wynikać z konieczności przystosowania się do szczególnych warunków patologicznego środowiska wychowawczego (Gierowski, Porańska, 2007).

5. Badania własne

Aktualny poziom wiedzy na temat uwarunkowań przestępczości w ogóle pozwala uznać dominujące przez bardzo długi czas w literaturze biologiczne wyjaśnienia przestępczości kobiet za nad wyraz redukcjonistyczne. Podążając tym nurtem, autorzy niniejszego artykułu wyszli z założenia, że obok płci biologicznej także płeć psychologiczna stanowi ważną determinantę zachowań przestępczych i noszących znamiona przemocy. U podstaw badań leżało założenie, że psychopatia jako konstrukt historycznie odnoszony przede wszystkim do męskiej części populacji będzie u biologicznych kobiet wykazywała ścisłą zależność z męską płcią psychologiczną. Ponadto podjęto próbę replikacji badań nad strukturą agresywności jednostek psychopatycznych dla populacji specyficznie żeńskiej. W badaniach udział wzięły 52 kobiety odbywające karę pozbawienia wolności na terenie zakładu karnego Kraków – Nowa Huta oraz na terenie aresztu śledczego w Kielcach. W grupie badanych znalazły się zarówno osoby skazane po raz pierwszy, jak i jednostki należące do podgrup klasyfikacyjnych recydywy. W chwili badania najmłodsza osadzona miała lat 20, najstarsza 54, zaś średnia wieku w próbie wyniosła 35 lat. Do pomiaru wykorzystano Skalę Skłonności Psychopatycznych Hare'a (PCL-R), Inwentarz Oceny Płci Psychologicznej Kuczyńskiej (IPP) oraz Skalę Agresji Bussa i Perry'ego (AQ). Uczestniczki badania uprzedzono o jego anonimowym charakterze.

6. Wyniki

W celu sprawdzenia zależności pomiędzy poziomem psychopatii a agresywnością w badanej grupie osadzo-

nych kobiet wyodrębniono z niej na bazie mediany = 19 wyników PCL-R dwie podgrupy cechujące się niskimi i wysokimi wynikami w obrębie tej skali. Następnie przeprowadzono test t-Studenta. Ustalono, że ogólny poziom agresywności (Buss_ogólny), poziom agresji fizycznej (Buss_fiz) oraz poziom gniewu (Buss_gniew) istotnie różnicują obie grupy. Oznacza to, że jednostki o wyższych wynikach na skali psychopatii charakteryzują się wyższym poziomem agresji ogólnej (87,72) w porównaniu do jednostek ujawniających symptomy zaburzenia w mniejszym stopniu (71,19), Różnica ta jest istotna statystycznie ($t = -2,6608$; $p = 0,105$). Dostrzeżone odmienności międzygrupowe prezentuje tabela 2.

Wskazanie najistotniejszych predyktorów oszacowań na skali psychopatii w badanej próbie umożliwiło zastosowanie metody regresji krokowej wstecznej. Największy i – co istotne – pozytywny wpływ na zmienność wyników w PCL-R posiadał poziom męskości (IPP_M); mniejszy – ale również istotny, z tym, że negatywny – poziom kobiecości (IPP_K). Wykazano w ten sposób znaczny dodatni wpływ psychologicznej męskości oraz nieznacznie niższy, ujemny wpływ typowo kobiecych cech psychicznych na poziom psychopatii. Oba wspomniane elementy wyjaśniały 39% zmienności wyników w PCL-R. Szczegółowe dane umieszczono w tabeli 3.

Zanalizowano także zmienność oszacowań w zakresie obu czynników PCL-R w badanej grupie. Psychologiczna męskość (IPP_M) oraz psychologiczna kobiecość (IPP_K) okazały się istotne przy wyjaśnianiu wyników zarówno w obrębie czynnika I (patrz tabela 4), jak i czynnika II PCL-R. Ponadto w przypadku miar antyspołecznego trybu życia (czynnik II) istotnym predyktorem okazał się dodatkowo ogólny poziom agresywności (Buss_ogólny; patrz tabela 5).

Postanowiono sprawdzić, czy osoby badane o zinternalizowanych męskich schematach płciowych będą prezentowały utrwalone tendencje do zachowań agresywnych. Przeprowadzona analiza korelacji wskazywała na przeciętny, pozytywny związek agresji fizycznej (Buss_fiz) oraz werbalnej (Buss_werb) z psychologiczną męskością (IPP_M). Natomiast korelacja męskości (IPP_M) z poziomem wrogości (Buss_wrogość) okazała się nikła i nieistotna statystycznie. Wspomniane zależności obrazuje tabela 6.

Zweryfikowano także różnice w zakresie wyników na skali psychopatii pomiędzy przedstawicielkami różnych typów płci psychologicznej. Z uwagi na niską liczebność jednostek nieokreślonych seksualnie (NIEOKR) oraz jednostek krzyżowo określonych seksualnie – męskich kobiet (MK) w badanej grupie, testem t-Studenta zanalizowano wyniki PCL-R osób o płci psychologicznej określonej – kobiecych kobiet (KK) oraz jednostek androgynicznych (ANDR). Ustalono, że ogólny wynik PCL-R istotnie różnicuje obie grupy ($t = -2,6618$; $p = 0,0111$). Kobiece kobiety charakteryzowały się przeciętnie niż-

szymi wynikami (14,43) w porównaniu do androgynicznych (21,96). Wyniki wyszczególniono w tabeli 7.

7. Dyskusja wyników

Rezultaty badań pozwoliły zweryfikować charakter związku psychopatii z nasileniem agresji w populacji żeńskiej. Potwierdzono także istnienie zależności pomiędzy poziomem cech uznawanych za stereotypowo męskie a zachowaniami o charakterze przemocy. Wyniki przeprowadzonych badań ukazują znaczny dodatni wpływ psychologicznej męskości oraz nieznacznie niższy, ujemny wpływ typowo kobiecych cech psychicznych na poziom psychopatii. Oba wspomniane elementy wyjaśniają 39% zmienności wyników w PCL-R, co wskazuje na trafność przewidywań badaczy w zakresie roli schematów płciowych w analizie przejawów psychopatycznego zaburzenia osobowości u kobiet. Ważną kwestią jest sam rozkład wymiarów płci psychologicznej w badanej grupie. Znacząca część (ponad 60%) przebadanych kobiet opisywała się przy użyciu cech właściwych dla płci przeciwnej, z czego 7,7% kobiet prezentowało krzyżowy typ płci psychologicznej, a 53,8% kwalifikowało się jako – teoretycznie najlepiej funkcjonujący w interakcjach społecznych – typ androgyniczny. Dane te zdają się potwierdzać ustalenia Gierowskiego i Rumszewicza (2006) odnośnie do populacji nieletnich przebywających w zakładach poprawczych. 70% badanych przez nich dziewcząt osiągnęło wysokie wyniki w wymiarze męskości. Taka konfiguracja wymiarów płci psychologicznej może wskazywać na istotną – przystosowawczą – rolę męskich schematów płciowych w dysfunkcyjnym środowisku zakładu karnego i poprawczego.

Potwierdzono także występowanie ścisłej zależności pomiędzy psychopatią a agresją w żeńskiej populacji osadzonych. Uzyskane wyniki pozostają w zgodzie z doniesieniami Gierowskiego i Grygoruk (2012) dotyczącymi sprawców przestępstw płci męskiej. Poziom psychopatii u sprawczyń istotnie różnicuje nie tylko poziom agresji ogólnej, ale również – analogicznie do więźniów płci męskiej – wskaźniki agresji fizycznej i gniewu. Niemal wszystkie badane osadzone (zarówno w grupie psychopatycznej, jak i niepsychopatycznej) uzyskały ponadto wysokie średnie wyniki na skali wrogości, co wskazuje na występowanie u nich pewnej stałej tendencji do postrzegania nawet neutralnych komunikatów jako nacechowanych negatywnie.

W obliczu zarzutów na temat niskiej wartości informacyjnej cech ujętych w czynniku drugim PCL-R w odniesieniu do kobiecej psychopatologii, istotne wydają się efekty analizy zmienności wyników w zakresie wskaźników antyspołecznego stylu życia w badanej grupie. Wykazano, iż ogólny poziom agresywności, obok wymiarów płci psychologicznej, jest w tym wypadku

istotnym predykatorem. Może to oznaczać, że nie należy w pełni dyskredytować klasycznie ujmowanych wymiarów antyspołecznych i behawioralnych w diagnostyce psychopatii kobiet. Bardziej właściwa wydaje się, jak zauważają Rogstad i Rogers (2008), dalsza walidacja PCL-R z uwzględnieniem wpływu płci psychologicznej na aspekty treściowe poszczególnych symptomów, wymagająca wzmoczonej dociekliwości badaczy w trym procesie.

Niestety, z uwagi na liczebność grupy badawczej, nie udało się poddać rzetelnej analizie zależności pomiędzy typem płci psychologicznej a psychopatią i przejawianymi formami agresji, przez co należało ograniczyć się do rozpatrywania psychologicznej męskości i kobiecości na poziomie ich wymiarów zamiast konfiguracji. Niewielka liczebność jednostek psychologicznie nieokreślonych seksualnie i męskich kobiet w próbie badawczej nie pozwoliła na wykorzystanie tych typów jako zmiennych grupujących przy zachowaniu satysfakcjonującej wiarygodności wyników. Mimo to udało się wykazać istotną rolę poziomu psychologicznej męskości w wyjaśnianiu psychopatycznego zaburzenia osobowości u kobiet. Dalsze badania prowadzone na większej grupie osadzonych pozwoliłyby z pewnością na uniknięcie ograniczeń napotkanych w trakcie referowanych tu analiz.

8. Wskazówki praktyczne

1. Stwierdzono występowanie istotnej zależności pomiędzy poziomem psychologicznej męskości a psychopatycznym zaburzeniem osobowości, wykazując tym samym znaczenie płci psychologicznej dla kompletnej diagnozy psychopatii w populacji żeńskiej.
2. Wydaje się, iż wyniki sugerują bezzasadność radykalnych zmian w aspektach treściowych symptomatologii psychopatii diagnozowanej za pomocą PCL-R w przypadku odnoszenia jej do kobiet o wysokim poziomie psychologicznej męskości.
3. Zaproponowano przystosowawczość internalizacji męskich schematów płciowych w tak zwanych środowiskach wysokiego ryzyka i ich przełożenie na stopień eksternalizacji dysfunkcyjnej symptomatologii jednostki.
4. Wykazano, że poziom psychopatii istotnie różnicuje ryzyko zachowań agresywnych także w populacji żeńskiej.
5. Potwierdzono istnienie relacji pomiędzy wymiarem męskości a behawioralnymi przejawami agresji w grupie badawczej.
6. Wyniki analiz na temat związków płci psychologicznej z psychopatią i agresją mogą stanowić doskonałe źródło wiedzy dla specjalistów pracujących z osadzonymi kobietami, także nieletnimi.